

Nejvýznamnější rukopisné knihy

Dějiny knižní kultury

Prameny pro poznání středověkých knihoven

- ❧ Výpůjční seznamy – původně jednoduché seznamy, později záznamy o kodexech, které knihovna vlastnila a kdo je studoval
- ❧ Inventáře a katalogy
 - v západní Evropě od konce 8. stol., častější výskyt ve 14. a 15. stol.
 - každý klášter a kostel
 - buď evidence primárně knihovní, nebo evidence majetku, ve kterém se nachází i knihovny

Objevují se i soupisy knihoven soukromých osob – duchovních i světských

- ❧ V našich zemích soupisy až ve 13. stol.
- ❧ Počet vzrůstá ve 2. pol. 14. stol.
- ❧ Povaha inventárních soupisů majetku

- ❖ Knihovna kláštera u sv. Tomáše v Praze
- ❖ Katalogy knihoven kolejí pražské univerzity (Hedvičiny, Karlovy, Národa českého)

- ❧ Seznamy pořizoval knihovník nebo osoba mající na starosti knihovnu – custos, sacristan
- ❧ Povinnost sepisovat knihovnu byly dány řádovými nebo jinými nařízeními
- ❧ Při nástupu do funkce, při úmrtní a volbě nového představeného
- ❧ Vedeny i lokační katalogy, které uvádějí, ve které skříni, paprsku či regálu se kniha nachází

Obsah knihoven

∞ Liturgické rukopisy

∞ Patristickou literaturu

∞ Díla světského obsahu

Od 12. století přibývá

∞ Oddíl věnující se kanonickému právu

Patristická literatura

- ☞ Zde jako první používáno abecední řazení
- ☞ Toto se posléze rozšířilo i do dalších oborů

Latinská Bible

- ⌘ Jazyky: hebrejština, aramejština, řečtina, posléze latina
- ⌘ Hebrejština v židovské diaspoře nebyla už tak rozšířena, aby byly hebrejské texty srozumitelné, používána spíše řečtina
- ⌘ Diaspora v Alexandrii usiluje o zachycení bohoslužebných textů v řečtině – překlady měly být z Tóry, Proroků a možná některé další spisy
- ⌘ Překlad z hebrejštiny do řečtiny = Septuaginta

Septuaginta

- ❧ O jejím vzniku hovoří pseudoepigraf – List Aristeův
- ❧ Doba vlády Ptolemaia II (285 př. n. l.)
- ❧ Ptolemaios chtěl mít v knihovně židovské texty ale v řečtině, byly mu zaslány svitky z Jeruzaléma a s nimi i 72 překladatelů
- ❧ Řecký překlad ale mohl vzniknout až v pol. 2. stol.
- ❧ Text se šířil opisy, které se ale odlišují, existovala „pravidelná“ revize textů

- ⌘ Vzhledem k různému stupni znalosti řečtiny v římské říši se objevila nutnost překladu do latiny (především v oblasti severní Afriky)
- ⌘ Z počátku jen texty pro liturgické a katechetické účely, ty byly posléze sebrány, prozkoumány a doplněny – takto vznikl celý kánon, který byl ještě dlouhou dobu upravován
- ⌘ Sev. Afrika – první překlady do latiny ve 2. stol., ve 3. stol. Přeložena již celá Bible

Předjeronýmovské překlady = *vetus latina*

∞ 2 teorie:

- Existence více překladů Bible do latiny
- Jen jeden předjeronýmovský překlad

Nejpravděpodobněji existovaly 2 texty, nedochoval se žádný celý, jen ve zlomcích a v citátech církevních otců

∞ Překlad značně otrocký, někdy zachovává i řecká slova, opisy se odlišují od původního překladu

∞ Papež Damas pověřil revizí překladu sv. Jeronýma

Vulgata

- ✧ Sv. Jeroným začal s revizí r. 383
- ✧ Začal revizí novozákonních knih – evangelií
- ✧ Ze starozákonních nejprve žalmy
- ✧ Revize se odlišuje od Septuaginty, Jeroným se při překladu vrací k hebrejskému originálu
- ✧ Hlavní část hotová roku 405
- ✧ Starý zákon překládá z hebrejského resp. aramejského textu
- ✧ SV. Jeroným aramejsky neuměl, překládá mu spolubratr do hebrejštiny

Vulgata

- ❧ Překlad narazil – ne u Nového zákona – ten překládán z řečtiny, takže se jednalo o zavedený
- ❧ Starý zákon – překlad z hebrejštiny nikdo nemohl zkontrolovat, proto se až do 7. století používá text z Vetus latina
- ❧ Od 8. stol. nabývá Jeronýmův překlad převahy
- ❧ Revize Vulgaty ale byla nutná už od 6. stol.
- ❧ Revize: - Cassiodorova, Alcuinova (k Vánocům r. 801 ji věnoval Karlu Velikému), Theodulfova, Lanctonova (na pařížské univerzitě)

Pařížská Bible

- ✧ V Evropě rozšířená
- ✧ Přináší rozdělení biblického textu na kapitoly

Tištěná Bible

- ❧ Od vynálezu knihtisku velmi často tištěná kniha
- ❧ Stále byla potřeba revize
- ❧ O revizi Vulgáty se jednalo i na Tridentuském koncilu, ale nebyla stanovena žádná komise, existovaly jen soukromé pokusy
- ❧ R. 1590 revize za papeže Sixta V. – měla být oficiální
- ❧ Nejednalo se ale o nejlepší text
- ❧ R. 1592 nová komise za papeže Klementa VIII. – ta měla opravit nedostatky Sixtinky
- ❧ Nová revize dokončena r. 1598 – Sixto-Klementinská

Tištěná Bible

- ❧ V následujících staletích byl tištěn stále stejný text, který ale neodpovídal novým poznatkům – nutnost nové revize – r. 1907
- ❧ Celá Vulgata vyšla v kritické revizi r. 1983
- ❧ Jeruzalémská bible – francouzský překlad, iniciativa r. 1890, první překlady 1946 a 1956

System glos

- ❧ Biblický text netvořil výplň celé stránky, ale jen políčko, které obtékala glosa ordinaria (circumscripta)
- ❧ U jednotlivých slov mohla být navíc i glosa interlinearia
- ❧ Text glosy k textu přiřazen označením příslušného řádku textu písmenem – to se pak objevuje v glose
- ❧ Ve 14. stol. obliba biblického výkladu Mikuláše z Liry (+ r. 1349) – ve formě Postily glosoval celou Bibli

Biblická konkordance

- ✧ Biblická pomůcka od 2. pol. 13. stol.
- ✧ Vznik v dominikánském klášteře v Paříži – autorem Hugo a Sanco caro
- ✧ Abecední seznam slov z Bible, k nim přiřazen seznam veršů v pořádku biblických knih, které toto slovo obsahují

Biblické knihy

☞ STARÝ ZÁKON

☞ Pentateuch:

- ❖ Genesis
- ❖ Exodus
- ❖ Leviticus
- ❖ Numerum
- ❖ Deuteronomium
- ☞ Jozue
- ☞ Soudců
- ☞ Rút
- ☞ První Samuelova
- ☞ Druhá Samuelova

- ☞ První královská
- ☞ Druhá královská
- ☞ První paralipomenon
- ☞ Druhá paralipomenon
- ☞ Ezdráš
- ☞ Nehemjáš
- ☞ Ester
- ☞ Jób
- ☞ Žalmy
- ☞ Přísloví
- ☞ Kazatel

Biblické knihy

- ❧ Píseň písní
- ❧ Izajáš
- ❧ Jeremjáš
- ❧ Pláč
- ❧ Ezechiel
- ❧ Daniel
- ❧ Dvanáct proroků
- ❖ Ozeáš
- ❖ Jóel
- ❖ Ámos
- ❖ Abdijáš
- ❖ Jonáš
- ❖ Micheáš
- ❖ Nahum
- ❖ Abakuk
- ❖ Sofonjáš
- ❖ Ageus
- ❖ Zacharjáš
- ❖ Malachiáš

Biblické knihy

KNIHY

DEUTEROKANONICKÉ

☞ Tóbijáš

☞ Júdit

☞ Přídavky z Ester

☞ Kniha moudrosti

☞ Sírachovec

☞ Baruk (a list Jeremiášův)

☞ Přídavky k Danielovi,
Tři muži v rozpálené
peci, Zuzana, Bél a drak

☞ První makabejská

☞ Druhá makabejská

Biblické knihy

NOVÝ ZÁKON

✧ Evangelia:

- ✧ Matouš
- ✧ Marek
- ✧ Lukáš
- ✧ Jan

✧ Skutky apoštolů

✧ Listy:

- ✧ Římanům
- ✧ První Korintským
- ✧ Druhý Korintským
- ✧ Galatským
- ✧ Efezským
- ✧ Filipským
- ✧ Koloským
- ✧ První Tesalonickým

✧ Druhý Tesalonickým

✧ První Timoteovi

✧ Druhý Timoteovi

✧ Titovi

✧ Filemonovi

✧ Židům

✧ List Jakubův

✧ První Petřův

✧ Druhý Petřův

✧ První Janův

✧ Druhý Janův

✧ Třetí Janův

✧ List Judův

✧ Zjevení Janovo

Liturgie

- ✧ Počátek liturgie je z řecké, slovanská byla časově a teritoriálně
- ✧ Liturgie galikánská – ve Francké říši , ale již za vlády Pipina a Karla Velikého byla vytlačena liturgií římskou
- ✧ Liturgie britských ostrovů – zde není jednotu, ale více liturgií vedle sebe, vlivy liturgie římské, galikánské a irské
- ✧ Liturgie Pyrenejského ostrova – mosarabská
- ✧ Itálie – ambrosiánská liturgie (v Miláně) – tvořila most mezi liturgií římskou a galikánskou

∞ Římská liturgie – ustavení do počátku 7. stol. do podoby, v které se šířila dále po Evropě až do pontifikátu Řehoře Velikého

Ten upravil původní liturgické zvyklosti, proměna svátků, umístění a zkrácení některých modliteb

Ještě za Řehořova života římská liturgie pronikla na britské ostrovy

V 8. stol. Pronikla do liturgie galikánské a ambrosiánské

V 11. stol. Potlačena liturgie mosarabská a zbytky liturgie cyrilometodějské

Samostatně existovaly jen liturgické zvyklosti některých řádů

Liturgické knihy

- ✧ Misál – kniha mešních ceremonií, modliteb, biblických čtení a zpěvů; závazný text nevznikl hned, vytvářel se postupně až do 9./10. stol.
- ✧ Breviář – kniha obsahující modlitby a zpěvy pro kanonické hodinky, které se modlí duchovní buď společně nebo soukromě (pars hiemalis, p. estivalis/hiemlais, vernalis, estivalis, autumnalis)
- ✧ Ordinales

Liturgické knihy

- ✧ Sakramentář – modlitby, které se kněz modlí sám, bez asistence lidu (Leoniarium, Gelasarium, Gregoriarum) Graduál – nahrazuje původní antifonář
- ✧ Antifonář – kniha obsahující zpěvy s notací, původní chorální zpěvy určené pro mši, od 9. stol. zpěvy pro společné chórové modlitby mimo mši
- ✧ Lekcionář – obsahuje vybrané části z Bible – tzv. lekce – čtené a zpívané při mši

Liturgické knihy

- ❧ Žaltář – sbírka 150 žalmů určený pro chórový zpěv konventu či v kostele, ale pro soukromou potřebu
- ❧ Hymnář – obsahuje rytmické i metrické skladby
- ❧ Homiliář – kázání na biblický text
- ❧ Liber sermones – kázání na nebiblické texty
- ❧ Pasionál – čtení o mučednické smrti svatých
- ❧ Legendář – čtení ze života svatých
- ❧ Kancionál – sbírka systematicky uspořádaných písní, zpravidla notovaných

Právnícké knihy

- ❧ Corpus iuris civilis (1. pol. 6. stol.)
- ❖ Institutiones Iustiniani – základní právníká učebnice
- ❖ Digesta (Pandecta) – vybrané části z děl římských právníků z doby principátu, 50 knih
- ❖ Codex Iustiniani – reskripty a zákony vydané Justiniánovými předchůdci od Hadriana
- ❖ Novellae – dodatečné zákony vydané Justiniánem po kodifikaci

Corpus iuris civilis

- ❧ Názvy zavedeny až glosátory 11. a 12. stol.
- ❧ Na západě upadly rukopisy v zapomnění, zájem o ně obnovila teprve otonská renesance
- ❧ Zakladatelem právní školy zabývající se odborným výkladem Iherius působící v Boloni na konci 11. a v 1. čtvrtině 12. stol.
- ❧ Výkladem CIC se zde zabývali legisté až do 15. stol.
- ❧ Posledním reprezentantem glosátorů Accensius – sebral a redigoval glosy svých předchůdců i své vytvořil průběžný souhrnný komentář zvaný Glossa ordinaria
- ❧ 2. italská legistická škola – tzv. postglosátoři
- ❧ Bartolomeus a Saxo-ferato

Corpus iuris civilis

Digesta

- ⌘ Nejčastěji komentována Digesta, kvůli připojování dalších glos není možné je svázat do jednoho svazku
- ⌘ Ustálilo se dělení Digest na 3 sv.:
 - ❖ Digestum Vetus – 1 kniha – 42 titul 2 knihy
 - ❖ Inforciatum – do konce 38 knihy
 - ❖ Digestum novum do konce 50 knihy
 - ❖ Někdy rozděleno i Inforciatum – Inforciatum + Tres partes

Corpus iuris civilis Codex Justiniani

∞ 12 knih

∞ Ve středověku známo pouze prvních 9

∞ Zbylé 3 nalezeny až později

Corpus iuris civilis

∞ Středověké uspořádání CIC

- 1) Digestum Vetus
- 2) Inforciatum
- 3) Digestum novum
- 4) Codex Justiniani
- 5) 10-12 kniha CJ = Tres libri; Institutiones Justiniani;
Novellae

Codex iuris canonici

- ⌘ Od 4. stol. se takto označují církevní právní předpisy
- ⌘ Papežské normy a ustanovení koncilů
- ⌘ Již před rokem 1000 vznikaly jejich různé sbírky
- ⌘ Jejich výkladem se zabývají tzv. kanonisté
- ⌘ Dionisius Exiguus – jako první sebral normy do sbírky
- ⌘ Od 10. stol. tendence předpisy skládat v určitém systému

Codex iuris canonici

- ✧ Decretum Gratiani
- ✧ Decretales Gregorii IX.
- ✧ Liber sextus Bonifacii VIII.
- ✧ Clementinae
- ✧ Extravagantes Johanni XXII.
- ✧ Extravagantes communes

Codex iuris canonici

- ❧ 1. uspořádání – Decretum Burcharda Wormského – 11. stol.
- ❧ Díky uspořádání a studiu dochází k osamostatnění kanonického práva jako samostatné právní disciplíny
- ❧ Mistr Gratianus – Concordia discordantium canonum = Decretum Gratiani (1140-1142)
- ❧ Obsahuje církevně-právní předpisy, předpisy morální, dogmatické a některé předpisy ze světského práva, citáty z církevních otců

Codex iuris canonici

⌘ Decretum Gratiani :

Dělení na 3 části:

- ❖ Pars prima – právní prameny týkající se církevních osob a úřadů. 101 distinkcí, které se dělí na kánony
- ❖ Pars secunda - prameny k majetkovému, řeholnímu a manželskému právu; dělí se na 36 kánonů
- ❖ Pars tertia – předpisy o bohoslužbě a liturgii+ 5 distinkcí

Codex iuris canonici

∞ Sběrka dekretů = Decretales Gregorii IX. = Liber extra

1. kodifikace sbírek, které volně vznikaly po Gratianově dekretu

Raimund z Penafortu

Zahrnuty dekry od Gratianova dekretu po vlastní dekry Řehoře IX.

Dokončeny roku 1234

Dělení tematicky do 5 knih – Index, Iudicium, Clerus, Concilia, Crimen

Řádná glosa od Bernarda z Boloně

Řehořovi nástupci zařazovali své dekry do Liber extra

Codex iuris canonici

- ❧ Při zařazování dekretálů do Liber extra vznikaly nejednotnosti
- ❧ Bonifác VIII. nechal roku 1298 dekretály znovu sebrat do Liber sextus Bonifacii VIII.
- ❧ Řádná glosa od Jana Ondřeje

Codex iuris canonici

- ☞ Clementinae – r. 1314 – sbírka z vlastních dekretů papeže Klementa V., některých jeho předchůdců a ustanovení koncilu ve Vieu z roku 1311
- ☞ Vzhledem k úmrtí papeže ještě před kodifikací se pochybovalo o platnosti dekretů, proto Jan XXII. R. 1317 nezměněnou sbírku zaslal ke kodifikaci do Paříže a do Boloně
- ☞ Řádná glosa od Jana Ondřeje

Codex iuris canonici

✧ Extravagantes Johanni XXII.

Dekretály Jana XXII., uspořádaný roku 1348

✧ Extravagantes communes

Uspořádaný roku 1500

Tyto dvě sbírky se více šíří tiskem

Codex iuris canonici

- ⌘ Platnost předchozích sbírek až do 20. stol.
- ⌘ 1. ledna 1918 vešel v platnost nový Corpus iuris canonici
- ⌘ Nové uspořádání r. 1983

Další formy zpracování kanonického práva

- ❧ 1) glosy
- ❧ 2) aparáty (souvislé, obšírné výklady celého textu, původně spojovány s textem, který vykládaly, později publikovány samostatně)
- ❧ 3) komentáře (souvislé, obšírné výklady celého textu, původně spojovány s textem, který vykládaly, později publikovány samostatně)
- ❧ 4) lektury (souvislé, obšírné výklady celého textu, původně spojovány s textem, který vykládaly, později publikovány samostatně)

Další formy zpracování kanonického práva

- ❧ 5) summy (samostatná díla, která nikdy nesouvisela s textem sbírky, většinou objasňovala souvislé kapitoly textu nebo podávala obsah zákonných ustanovení)
- ❧ 6) kasu (samostatná díla, která k jednotlivým textům podávají praktické příklady)
- ❧ 7) notabilia (přinášejí jen krátký obsah zákonných ustanovení)
- ❧ 8) questiones, tractatus (monografická pojednání o jednotlivých právních otázkách)